

OSMANLI'DA TÜRK KİMLİĞİ KAYBEDİLMEK ÜZEREYDİ

25 Şubat 2026

Yıldırım Koç

Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışını anlayabilmek için, önce İslam'ı kabul sonrasında ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkler'in nasıl bir kimlik kaybı yaşadıklarını bilmek gereklidir.

Osmanlı döneminde yüzyıllar boyunca imparatorluğun her açıdan yükünü çeken Türkler, horlanmış, aşağılanmış, kenara itilmişti. İnancın ön plana çıkarılmasıyla, Türklerin büyük çoğunluğu kimliklerini yitirmişti. Araplar "Kavm-i necib" (soylu kavim), Ermeniler "Millet-i Sadıka" (sadık millet) olarak anılırken, Türkler "Etrâk-ı bî-idrâk" (anlayışı kıt Türkler) idi. Bu süreci tersine çevirenler, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin gibi aydınlar, 1912 sonrasında İttihat ve Terakki ve esas olarak da Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarıydı. Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki kadroların Kurtuluş Savaşı'nı zaferle sonuçlandırmaları ve ardından gerçekleştirdikleri uygulamalarla, ırkçılığa ve yayılcılığa (irredantizme) kaçmayan, Anadolu topraklarında yaşayan tüm halkları bir millet olarak bütünleştiren bir Türk milliyetçiliği anlayışı yerleştirildi. "Etrâk-ı bî-idrâk", "ne mutlu Türküm diyene" yapıldı.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Türklerde yaşanan kimlik kaybını çeşitli örneklerle görmek mümkündür.

Arminius Vambery, 1832-1913 yıllarında yaşayan bir Macar dilbilimciydi. 1857-1863 yıllarında İstanbul'da bulundu. Daha sonraki yıllarda İngiliz casusu olarak çeşitli seyahatler yaptı. İlk baskısı 1898 yılında yapılan ve yazarının "Budapeşte Üniversitesi Profesörü" olduğu belirtilen kitabında, İstanbul'da yaşadığı döneme ilişkin bir gözlemini şöyle anlatıyordu:

"Kırk yıl önce Türklük kelimesi -ya da harfiyen Türk- kaba ve vahşi eşdeğeri bir tür hakaret olarak kabul ediliyordu ve tahsilli insanlarla bir konuşmam esnasında, bu milletin farklı şubelerinin Léna kıyılarından, Asya boyunca Adriyatik sahillerine kadar uzandığını, ayrıca yeryüzündeki kavimler arasında en fazla coğrafi yaygınlığı sahip olan Türk milletinin etnik önemini hasbelkader hatırlattığımda aldığım cevap 'Ama, bizi Kırgızlarla ve Tataristan'ın kaba-saba göçebeleriyle karıştırmayacaksınız herhalde' olmuştu. Daha o dönemde bile kendimi Türkiye'nin doğusundaki lehçeleri tetkike adanmış olduğumdan, bu amaca ulaşmaya yönelik gayretlerim çoklukla alay konusu oluyor ve entelektüel kültürümüzden haberdar birkaç efendi dışında İstanbul'un Türk çevrelerinde Türklerin dil ve milliyet meseleleriyle ciddi bir biçimde ilgilenen kimseyi bulamıyordum." (Vambery, Arminius, Abdülhamid Türkiyesi, Yeditepe Yay., İstanbul, 2022;49)

François Georgeon da Türklerin kimlik kaybını şöyle anlatıyordu: "Osmanlı Türkleri, neredeyse tümüyle, İslam kültürüne entegre olmuşlardı. (...) Bir başka deyişle, Türklerin İslamiyet öncesi geçmişi, Asya'daki kökenleri ve oradan göç edişleri kolektif bellekten silinmiş, unutulmuştu." (Georgeon, François, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Yusuf Akçura, 1876-1935, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1999;9)

Şevket Süreyya Aydemir de, Suyu Arayan Adam isimli anı kitabında, Birinci Dünya Savaşı sırasında erlerin kimlik algılaması ve bilgi düzeyi hakkında şunları anlatmaktadır:

"Yaz sonuna doğru, alayın makineli tüfek bölüğüne geçtim. Bu bölük, o sıralarda ihtiyatta olduğu için, askerleri şiper dışında ve başka cephelerinden de tanımak imkânını buldum. İlk işim,

talim saatlerinden başka bir de ders saatleri ayırmak oldu. O sıralarda savaş biraz tavsamıştı. Bölüklerin mevcudu, arkadan gelen yeni kuralarla artırılıyordu. Bugün ordunun bilgi yapısında, Birinci Dünya Harbindeki Osmanlı ordusuna bakarak çok şeyler değişmiştir. Fakat o vakit, örneğin bizim bu makineli bölüğünde, İstanbullu bir başçavuştan başka okuma yazma bilen kimse yoktu. Daha ilk derste belli oldu ki bu bölükte, hangi dinden olduğumuzu doğru dürüst ve kesin olarak bilen kimse de yoktur. (...)

“Köylerinde mektep olan bir tek kişi çıkmadı. Bazı camili köylerde, cami odasında küçük çocuklara imam tarafından Kur’an ezberlettirilmeye çalışıldığını görmüşlerdi. Ama usulü dairesinde ve ayrı bir köy mektebi gören kimse yoktu. İlk ders beni şaşırtmıştı. Bu bölük, o zamanki milletin bir parçasıydı. Hepsi de Anadolu köylüleriydiler. Biz Anadolu köylüsünü dindar, mutaassıp bilirdik. Halbuki bu gördüklerim sadece cahildiler. Fakat asıl şaşkınlığım ikinci derste oldu,

“Daha ilk sual cevaplarda anlaşıldı ki, bu askerler yalnız hangi dinden olduklarını değil, hangi milletten olduklarını da bilmiyorlardı. ‘— Biz hangi milletteniz,’ deyince her kafadan bir ses çıktı: ‘— Biz Türk değil miyiz?’ deyince de hemen: ‘— Estağfurullah!’ diye karşılık verdiler. Türklüğü kabul etmiyorlardı. Halbuki biz Türktük. Bu ordu Türk ordusu idi. Türklük için savaşıyorduk. Asırlarca süren maceralardan sonra son sığınağımız ancak bu Türklük olabilirdi. Fakat ne çare ki bu ‘biz Türk değil miyiz?’ diye sorunca ‘estağfurullah’ diye cevap verenlerin görüşüne göre Türk demek Kızılbaş demektir. Kızılbaşlığın ise ne olduğu bilinmiyordu. Ama, onu her halde kötü bir şey sayıyorlardı. Yahut belki de aslında kendileri Kızılbaş oldukları halde böyle görüyorlardı. Anadolu’da vaktiyle binlerce, on binlerce insan Kızılbaş oldukları için öldürülmüşlerdi. Gerçi bu öldürülenler hakikî saf Türk aşiretler halkı, Oğuz Türkleriydiler. Demek ki korku hâlâ yaşıyordu. Dininde, milliyetinde birleşmiş olmayan bu bölük, dersler ilerledikçe görüldü ki, devletin şeklini, devletin adını, padişahın ismini, devletin merkezini, başkumandanı ve onun vekilini de bilmemektedir. Hele iş, vatan bahsine dönünce, büsbütün karıştı. Kısacası, vatanımızın neresi olduğunu bilen yoktu. Yahut da bütün bilgiler, belirsiz, köksüz, şekilsiz ve yanlıştı.” (Aydemir, Şevket Süreyya, *Suyu Arayan Adam*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 2014;86-89)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu da, ilk baskısı 1932 yılında yapılan *Yaban* romanında, bazı köylülerin bu konudaki tavrını, savaşta bir kolunu kaybetmiş olan “ihtiyat zabiti Ahmet Celal”in ağzından, Bekir Çavuş ile konuşmasında şöyle anlatmaktadır:

“Bekir Çavuş: Biliyorum beyim, sen de onlardansın emme.

“Onlar kim?

“Aha, Kemal Paşa’dan yana olanlar.

“İnsan Türk olur da, nasıl Kemal Paşa’dan yana olmaz?

“Biz Türk değiliz ki beyim.

“Ya nesiniz?

“Biz İslâmız, elhamdülillâh. O senin dediklerin Haymana’da yaşarlar.

“Bekir Çavuş’la artık daha ziyade konuşmağa mecalim yok. Asılmış bir adam gibi başım göğsüme düşüyor. Bunalıp kalıyorum.” (Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Yaban*, İletişim Yay., İstanbul, 1983;173)

Salim Durukoğlu ve Hilal Güler’in bir çalışması, Osmanlı İmparatorluğu döneminde bazı şairlerin Türklüğü nasıl aşağıladığına ilişkin çok sayıda örnek vermektedir. Bu örnekler, Türkleri, 1. Utanmaz, Terbiyesiz, Edepsiz, 2. Budala, Anlayışsız, 3. Kıyıcı, Acımasız, Vahşi, 4. Bilgisiz, Okumamış, 5. Hödük (Nadan), 6. Değersiz, 7. Kaba, Ahmak, 8. Kişiliksiz, 9. Pis gösteren başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Ayrıca, “Türk Diline Hakaret” içeren şiirlerin yer aldığı bir bölüm bulunmaktadır. (Durukoğlu, Salim – Güler, Hilal, “Türkçe ile Türk Düşmanlığı, Türk Şiiri Örneği”, *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi – Türklad*, Cilt 2, Sayı 1, 2018;280-300)